

УДК 340.12

Лазаренко Л. А., к.ю.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін ННІ права та психології НАВС

Правова держава як складова громадянського суспільства в Україні

Проаналізовано становлення та функціонування правової держави та громадянського суспільства в сучасних умовах. Розглянуто дослідження вчених щодо розвитку громадянського суспільства та функціонування демократичного режиму в Україні.

Ключові слова: громадянське суспільство, держава, інтереси громадян, конституційні гарантії.

Проанализированы становления и функционирования правового государства и гражданского общества в современных условиях. Рассмотрены исследования ученых по развитию гражданского общества и функционирования демократического режима в Украине.

Ключевые слова: гражданское общество, государство, интересы граждан, конституционные гарантии.

Analyzed the formation and functioning of the rule of law and civil society in modern terms. Considered research scientists for the development of civil society and the functioning of a democratic regime in Ukraine

Keywords: civil society, the state, the interests of citizens, constitutional guarantees.

Динамічний розвиток українського суспільства, яке протягом майже 22 років на засадах гуманізму та справедливості розбудовує власну державу, інтеграція України у Світову організацію торгівлі і європейське співтовариство актуалізує правові дослідження та наповнення реальним змістом значної кількості правових понять і правових явищ. Серед них теоретико-правові проблеми взаємодії громадянського суспільства і правової держави, становлення яких тісно пов'язане з відповідним етапом розвитку людства, держави і права загалом.

Проблеми становлення і функціонування правової держави і громадянського суспільства їх ставлення до особистості визначені в сучасних умовах, громадянське суспільство та правова держава є фактором успішного розвитку держави та суспільства. Вдосконалення держави неможливе без вдосконалення відносин з людиною. Громадянське суспільство і правова держава перебувають у постійному розвитку, і тому такі питання як їх співвідношення і взаємодія завжди залишаються актуальними.

Громадянське суспільство одна з основоположних суспільно-політичних концепцій, біля витоків якої стояли такі видатні вчені європейські мислителі, як Д. Локк, А. Сміт, Ш.Л. Монтеск'є, а також представники американського просвітництва Т. Пейн та Д. Медісон, не всі вони вживали термін «громадянське суспільство» у тому значенні, в якому він звучить сьогодні. Деякі з цих мислителів готували понятійно-концептуальну базу для подальших досліджень у галузі громадянського суспільства [1].

Сучасна демократична держава і громадянське суспільство постійно йдуть пліч-о-пліч, так відбувається функція громадського діалогу з країною. Політична нація формулює актуальні інтереси суспільства й звертається до держави зі своїми вимогами та ініціативами, що потребують державної підтримки. Держава апелює до суспільства у різних формах: вивчення громадських ініціатив, правове регулювання дії громадських об'єднань, субсидійна підтримка соціально-вразливих верст населення, виділення матеріальних коштів для стимулювання активності організацій та фондів, і для цього у структурі влади завжди функціонують спеціальні органи співпраці з організаціями громадянського суспільства, зміст та форма діяльності яких різноманітна зокрема реєстрація організацій, надання

консультативної чи фінансової допомоги, створення сприятливих умов для функціонування.

Громадянське суспільство та правова держава доповнюють один одного, якщо правова держава є формою організації громадянського суспільства, то громадянське суспільство є умовою розвитку та удосконалення правової держави.

Громадянське суспільство в умовах функціонування демократичного режиму залежить від кількох аспектів:

по-перше, громадянське суспільство виступає гарантією захисту інтересів особистості, її природних прав і свобод;

по-друге, громадянське суспільство утворює соціальне середовище, тобто формує і розвиває особистість за допомогою створення умов для задоволення її потреб та інтересів;

по-третє, громадські об'єднання (суб'єкти громадянського суспільства) формують інтереси, а також прагнуть забезпечити діалог з державою щодо захисту та врегулювання конфліктів.

Отже, правова держава виступає інструментом забезпечення життєдіяльності громадянського суспільства та охороняє його інтереси, а громадянське суспільство, в свою чергу, виступає показником функціонування правової держави.

Роль громадянського суспільства полягає не в тому щоб здійснювати владу, а в тому, щоб впливати на процес формування і здійснення публічної політики, цей вплив і громадський контроль на владу здійснюється, щоб забезпечити прозору діяльність владних органів та реальну можливість для всіх громадян публічно і вільно висловлювати свою думку щодо цієї діяльності.

На сучасному етапі розвитку нашої держави та громадянського суспільства проблема забезпечення прав і свобод особи набуває особливого значення, суть проблеми полягає в недостатньому їх забезпеченні, що виявляється у певних складнощах практичної реалізації прав та свобод, які закріплені у Конституції України.

Питаннями правових гарантій були опрацьовані такими вченими як: С.Алексєєв, С.Бобровик, С. Гусарєв, М. Гуренко, К. Волинка, С. Лисенко, І. Магновський, О. Фрицький, А. Хальота, Ю. Шемшученко та іншими. Правові гарантії прав і свобод особи, які формуються у громадянському суспільстві, залежать від інститутів демократії, економічного становища країни, рівня правового виховання і культури населення, ефективного функціонування і взаємодії гілок державної влади. Функціональне призначення правових гарантій полягає у тому, що вони забезпечують реалізацію, охорону та захист прав і свобод людини та громадянина тощо.

Розвиток і функціонування громадянського суспільства як суб'єкта політичної дії представлена у працях К. Гаджієва, Ю. Резніка, С.Франка, М. Михальченка, Л. Герасіної, А. Медушевського. Але як слушно зазначає Л. Герасіна, що громадянське суспільство — це досить автономний суб'єкт соціальної дії, воно самоорганізується і регулюється без участі держави, виступає виразником інтегрованої громадської думки, але водночас породжує своєрідні форми прояву суспільної публічної влади [2, с. 43].

Звертаємо увагу, що сучасні дослідники виділяють кілька загальних чинників, що генерують процес розвитку та вдосконалення громадянського суспільства, передусім, це історико-економічні умови, пов'язані з становленням ринкової економіки: демократичне суспільство, розвиваючись прагне встановити ту систему господарських відносин, за якої можна успішно вести підприємницьку діяльність. Отже, одна з головних причин, яка сприяє процесам суспільної консолідації громади і підвищення її політичного впливу, полягає у розвитку демократії як режиму влади і політичних технологій, що безпосередньо сприяє розвитку ряду функцій громадянського суспільства.

Отож, сучасні демократії прагнуть задовольнити інтереси і потреби своїх громадян, але їх розмаїття настільки численне і диференційоване, що держава часто не має про них повної інформації. Звідси одним із важливіших завдань громадянського суспільства стає інформування держави щодо назрілих інтересів громади, задовольняти які можна лише силами держави та за її кошти [3, с.19-30].

Специфіка організації громадянського суспільства передусім полягає у тому, що вони не створюються державою, а виключно громадянами та існують відповідно до вимог законодавства.

Варто погодитись з думкою К. Кумар, що громадянське суспільство є тим середовищем, у якому сучасна людина законним шляхом задовольняє свої потреби, розвиває свою індивідуальність, приходять до усвідомлення цінності групових акцій і суспільної солідарності [4].

Всі демократичні країни сьогодні нараховують безліч організацій чи асоціацій громадян, вони утворюються у зв'язку з конкретними проблемами міста чи регіону на підставі єдності інтересів та суспільної ініціативи, чимало об'єднань і рухів громадян має тенденцію зростання до загальнодержавних масштабів. Вбачається, що слід не тільки усвідомлювати необхідність громадянського суспільства, а й розкрити його можливості, адже вільний громадянин є основою громадянського суспільства і соціальна свобода створює можливість для самореалізації людини у суспільстві.

Вільний громадянин є основою громадянського суспільства і соціальна свобода створює можливість для самореалізації людини в суспільстві. Головною умовою діяльності громадянського суспільства є гласність, яка інформує громадян та дозволяє бачити можливі соціальні наслідки і вживати заходів для вирішення даних проблем; визначальним чинником функціонування громадянського суспільства є наявність конституційних гарантій щодо існування та відповідного законодавства.

Звернемо увагу, що серед форм взаємодії громадянського суспільства і держави, щодо дотримання прав і свобод громадян (інститут омбудсмена) є статус Уповноваженого з громадянських прав. Наприклад у Великій Британії декілька років діє спеціальний державний орган – Комісія з добродійності. В Європі розповсюджена ще одна форма контактів держави з суспільством – представники громадських організацій входять до рад чи комісій, які представляють при парламентах та урядах інформацію про стан громадської думки, конкретних проблем розвитку території. Такі громадянські ради діють у Франції, Італії, Бельгії, Іспанії, Швейцарії та інших країнах, уряди яких вважають за доцільне врахувати думку громади щодо рішень з питань соціально-економічного характеру.

На думку В. Любашиця, партнерські стосунки інститутів громадянського суспільства і органів державної влади ґрунтуються на таких принципах як: дотримання норм законодавства, невтручання у визначені законом функції повноважених органів сторін; вирішення питань шляхом переговорів, організації дискусій, круглих столів та інших форм взаємодії на рівноправній основі; прийняття узгоджених рішень [5].

Інститути громадянського суспільства і держави покликані робити «певні кроки» для досягнення основних завдань свого партнерства: побудови основ громадянського суспільства; об'єднання громадян навколо ідеї розбудови правової держави; забезпечення участі громадських інститутів в адміністративній реформі, антикорупційній діяльності тощо; організації сучасної освіти; консолідації громадянського суспільства на позапартійній платформі, спрямованій на підтримку соціальної стабільності в державі; організації громадської підтримки регіональних планів і програм; реалізації громадських ініціатив тощо.

Звертаємо увагу, що тотальна криза, що охопила усі сфери сучасного життя в

Україні, змушує замислитися над проблемою правової системи як універсального соціально-правового комплексу в рамках якого складаються умови для взаємної адаптації правової держави і громадянського суспільства.

Концепція громадянського суспільства загалом фіксує рівень розвитку людини в контексті її соціально-політичної та правової діяльності. У зв'язку з цим важливо навести міркування П. Рабіновича щодо поняття громадянського суспільства. На його думку, одним з найбільш плідних підходів є інтерпретація поняття громадянського суспільства крізь призму прав людини. Вказаний термін стосується такого суспільства, в якому кожна людина офіційно визнається юридично рівноправною як щодо всіх інших членів суспільства, так і стосовно держави та різноманітних суспільних об'єднань [6].

На нашу думку, громадянським суспільством є система взаємодій в межах прав громадян держави, їхніх об'єднань, які добровільно сформувалися та перебувають у відносинах конкуренції та солідарності, поза безпосереднім втручанням держави, яка в свою чергу покликана створити умови для їх власного розвитку, і в свою чергу жодне громадянське суспільство не може існувати, а також функціонувати без наявності високого ступеню національної правосвідомості.

Отже, розглядаючи дане питання в статті, щодо місця громадянського суспільства у політичному просторі та його взаємодію з державою призводить до ряду суттєвих висновків: по-перше, громадянське суспільство потребує державної підтримки, його представники, організації у різний спосіб активно взаємодіють з державними органами влади, по-друге, держава зацікавлена у гармонізаційній взаємодії з громадянським суспільством, бо дане суспільство є джерелом легітимності тієї політичної сили, яка при владі, по-третє, при економічній кризі чи природній катастрофі громадянське суспільство стає могутньою силою, що підтримує державу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Громадянське суспільство і права держава: теоретичні моделі та досвід реалізації / В.Д. Гвоздецький, О.Г. Мурашин, М.Г. Патеї-Братасюк та ін. // За заг. ред. В.Д. Гвоздецького: Монографія. — К.: Видавництво Європейського університету, 2012. — 328 с.
2. Герасіна Л. Громадянське суспільство і колізії в процесі реалізації політичної влади. / Л. Герасіна // Вісник академії правових наук України. — 2008. — № 3(54). — С.43-44.
3. Основи демократії. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. Антоніни Колодій. — К.: Ай-Бі, 2002. — 684 с.
4. Гражданское общество / К. Кумар // Гражданское общество. — М., 1994. — С.21.
5. Любашиц В.Л. Гражданское общество как исторический тип социальной организации // Северо-Кавказский юридический вестник. — 1998, № 2. — С.45-46.
6. Рабінович П.М. Громадянське суспільство і права держава (загальнотеоретичні міркування) / П.М. Рабінович // Українське право. — 1996. — № 3. — С.30-34.
7. Колодій А. Громадянське суспільство та права держава: проблеми і шляхи розбудови // Право України.. — 2010. — №7. — С.12-17.
8. Медведчук В. Держава і громадянське суспільство: український вибір // Право України.. -2012. — № 3-4. // В. Медведчук. - С.375-384.
9. Ходаківський М.Д. Громадянське суспільство як категорія етнополітології // Держава і право. - 2010. - // М. Д. Ходаківський. - С.653-656.
10. Гринюк Р. Права держава і демократія: питання взаємодії та взаємозв'язку // Право України.. — 2010. — №7. — С.43-50.

